

CZU: 159.922.74:316.472.4-053.5

AUTOAPRECIEREA ȘI COMUNICAREA LA ȘCOLARII DE VÂRSTĂ MICĂ: ANALIZĂ COMPARATIVĂ

Svetlana TOLSTAI, Maria ROȘCA

Universitatea de Stat din Moldova

În lume, fiecare copil este unic în felul său. Autocunoașterea și autoaprecierea Eu-lui denotă capacitatea copilului de a-și recunoaște propriile calități și neajunsuri sau, cu alte cuvinte, capacitatea de a fi conștient de sine, ceea ce duce la sporirea autoacceptării și la o bună autocunoaștere și autoapreciere. Prin comunicare este posibilă îmbunătățirea imaginii de sine și ameliorarea relațiilor interpersonale ale copilului.

Cuvinte-cheie: copil, comunicare, autoapreciere, Eu, relații interpersonale.

AUTHORIZATION AND COMMUNICATION TO LITTLE SCHOOLS: COMPARATIVE ANALYSIS

Every child in the world is unique in its own way. Self-knowledge and self-appreciation of the Ego denotes the child's ability to recognize its own qualities and shortcomings, or in other words, the ability to be self-aware, which increases self-acceptance and good self-knowledge and self-esteem. Through communication, it is possible to improve self-image and improve the interpersonal relationships of the child.

Keywords: child, communication, self-esteem, me, interpersonal relationships.

Introducere

Capacitatea de autocunoaștere și autoapreciere vizează competența de a înțelege și a analiza Eul, inclusiv competența de a-și asuma identitatea, calitățile și neajunsurile personale. Eul este percepția conștientă a sinelui în vederea delimitării de alții, făcând posibilă conștientizarea și perceperea mediului înconjurător în plenitudinea fenomenelor lui și a oamenilor din jur prin prisma propriei conștiințe. Eul copilului se constituie pe parcursul procesului de socializare, al procesului instructiv-educativ și al experienței copilului cu adulții și semenii. Prin intermediul comunicării asertive și pozitive, al relaționării autentice a copilului inițial cu cei din mediul familial, apoi cu cei din mediul școlar și din mediul social el își constituie o imagine de sine corespunzătoare realității. Prin comunicare este posibilă îmbunătățirea imaginii de sine și ameliorarea relațiilor interpersonale ale copilului. Studiile atestă că dintre toate aprecierile pe care le formulăm în viață autoaprecierea față de Eul propriu este cea mai valoroasă pentru ca copilul să se dezvolte și să-și valorifice potențialul. Prin urmare, copilul, care este un om în devenire, se poate dezvolta și realiza dacă se autoapreciază corect.

Pentru cercetătorii care se ocupă de teoria trăsăturilor cele mai interesante obiective din cercetarea fenomenologică sunt cele care investighează Eul sau, altfel spus, Sinele cu ajutorul datelor cantitative. C.Rogers a folosit o tehnică de tip Q, în care subiecții grupează cartonașe cu afirmații autodescriptive în funcție de potrivirea cu sine. Tehnica depășește evaluările convenționale ale personalității prin faptul că aceste cartonașe pot fi sortate în funcție de diferite aspecte ale Sinelui. De exemplu, prima sortare poate fi pentru o simplă auto-descriere (Sinele real), iar a doua – pentru descrierea modului în care i-ar plăcea să fie (Sinele ideal) [1, p.146].

Conceptualizarea demersului științific

Conform psihologului M.Golu, Eul este ceea ce diferențiază, individualizează, dă consistență ontologică și delimitare, prin autodeterminare și autoreglarea personalității în raport cu mediul. Trăsăturile sale definitorii sunt reflexivitatea („Eu sunt Eu, nu sunt tu, nici el sau ei”), adresabilitatea („Eu mă raportează la cei din jur, la lume, ca Eu”), transpozabilitatea („Eu mă compar cu alții și mă transpun în situația lor), teleonomia (orientarea finalistă, spre scopuri) [2, p.709-710].

M.Zlate definește Eul după cum urmează: „Eul este un construct sintetic și personal care izvorăște din simțire, urcă la reflexie și se exprimă în conduită, fiind susținut permanent afectiv-motivațional. Prin intermediul unui asemenea construct individul se conceptualizează pe sine însuși, se evaluează și își anticipă comportamentul” [3].

Autoaprecierea copiilor de vârstă școlară mică este influențată de mai mulți factori. Nathaniel Branden, în lucrarea *Cei șase stâlpi ai încrederii în sine*, menționează: „Respectul de sine este deteminat atât de factori interni, cât și de factori externi. „Interni” înseamnă factori intrinseci sau generați de ideile, convingerile, practicile și comportamentele individuale. „Externi” înseamnă factori din mediul înconjurător: mesaje transmise verbal sau non-verbal, experiențe evocate de către părinți, profesori, alte persoane importante pentru noi, organizații și culturi [4].

Analiză și prelucrarea datelor

În studiul nostru am aplicat metodele Dembo-Rubinstein pentru evaluarea autoaprecierii și „Capacitatea de a construi un dialog”, elaborată de A.M. Schetinina pentru determinarea nivelului de comunicare.

Metoda de autoapreciere Dembo-Rubinstein ne-a permis să obținem date care ne arată nivelul de autoapreciere a elevilor cu nivel Înalt al comunicării verbale și al elevilor cu nivel Scăzut al comunicării verbale. În continuare ne-am propus să realizăm analiza comparativă a nivelului autoaprecierii elevilor cu nivel Înalt al comunicării verbale în comparație cu elevii cu nivel Scăzut al comunicării verbale în clasa I și în clasa a IV-a. Prezentăm rezultatele obținute în consecutivitate conform metodei aplicate pe scale.

Scala Îngrijit/neîngrijit. În clasa I școlarul mic cu nivel Înalt al comunicării verbale vine din familie cu un set de norme și reguli deja însușite. Ele îl ajută să comunice și să relaționeze cu adulții, semenii, cu colegii și prietenii. Respectarea principiilor de securitate în cadrul școlii în timpul activităților de învățare și de joc, a deprinderilor de igienă: igiena aspectului exterior și a spațiului din jur, igiena alimentației, igiena somnului, igiena lecturii, igiena scrisului, toate aceste deprinderi mențin starea de sănătate, asigură vitalitatea, forța fizică și energia psihică, astfel ajutând elevii de vârstă școlară mică să crească, să se dezvolte și să realizeze cu succes diverse activități. Deja în clasa a IV-a elevii sunt mai autonomi, mai ordonați, fiind mai puțin supravegheați de părinți și învățător în realizarea diverselor activități, confruntându-se și soluționând independent problemele. Îngrijind de sine potrivit vârstei și particularităților individuale, școlarii de vârstă mică își formează și își mențin și o imagine de sine pozitivă în societate. Imaginea de sine, respectul de sine facilitează comunicarea și relaționarea cu cei din jur. Elevii din clasa I cu nivel Scăzut al comunicării verbale nu au însușit din familie un set de norme sau reguli care să le organizeze gândirea, emoțiile, conduita și activitățile. Ei deseori nu respectă regulile de securitate personală și a oamenilor din jur, nu au grijă să-și mențină sănătatea pentru a se proteja de boli sau afecțiuni. În clasa a IV-a, fiind mai mari, dacă au fost învățați de adulți să-și planifice ocupațiile și activitățile, ei reușesc să-și facă o imagine de sine pozitivă, să comunice pozitiv și să stabilească relații interpersonale veritabile. Aceste diferențe s-au reflectat și în indicii statistici obținuți. *Scala Îngrijit/neîngrijit* ($t=0,852$; $p\leq 0,21$).

Elevii de vârstă mică au tendința de a se compara pe sine cu colegii în privința aspectului exterior, răspunsurilor oferite, aprecierilor primite de la învățător, rechizitelor școlare, momente la care ar trebui să fim atenți, ca ei să nu-și formeze o autoapreciere scăzută. Se compară deschis cu alții acei elevi care sunt încrezuți în sine și obțin succese. Elevii care se subestimează în privința reușitei școlare, a aspectului exterior, a capacității de comunicare evită să se compare cu elevii capabili, deoarece le fac să se simtă prost. Au stări de frustrare și tristețe pe care le depășesc cu greu. Sunt închiși în sine [5].

Scala Priceput/nepriceput. Școlarul din clasa I este stângaci, răstoarnă ușor toate din jur. Este ușor neglijent în ceea ce privește îmbrăcămintea. Grația în mișcări este înlocuită treptat cu aspirația spre forță. La această vârstă, domeniul de interese devine mai variat pe lângă activitățile de desen și modelaj pe care le-au deprins din perioada preșcolară; ei sunt impuși să deprindă elementele scrisului și ale desenelor, schemelor matematice. Observăm dezvoltarea logicii și a înțelegerii cauzalității dintre obiecte și fenomene. În clasa a IV-a elevii manifestă interes sporit pentru activități specifice: lego, puzzle, assemblează jucării, manifestă interes pentru jocuri de masă, calculator, robotică. Aceste diferențe s-au obținut și la compararea indicilor statistici la scala *Priceput/nepriceput* ($t=3,201$; $p\leq 0,01$). Atitudinile sociale influențiază și ele achiziționarea de cunoștințe, comunicarea și relaționarea cu semenii și colegii. G.Allport definește atitudinea drept stare de pregătire mentală și neurală, organizată prin experiență, ce exercită o influență diriguitoare sau dinamizatoare asupra răspunsului subiectului la toate obiectele și situațiile cu care este în relație [6, p.227].

Scala Deștept/prost. În clasa I, elevul, încadrându-se în procesul instructiv-educativ, își dezvoltă inteligența, memoria, percepția, atenția, caracterul exersându-le zi de zi în activitățile școlare. Activitatea intelectuală se resimte după șase ani, deoarece este antrenată continuu în activitățile de învățare. Gândirea, percepțiile și senzațiile îl ajută pe elevul de vârstă mică să observe, să înțeleagă și să investigheze noul disciplinelor. Se sub-

ordonează și se adaptează regulilor familiei, școlii și ale grupului de semeni, care echilibrează conduita. În clasa a IV-a elevii sunt de vârstă mai mare și devin mai curioși. Domeniile de interes devin multeraterale. Obțin performanțe la Limba și literatura română și la Matematică. Se dezvoltă simțul critic. Orientarea spațială: dreapta-stânga, sus-jos în rândurile orizontale ale scrierii constituie punctul de plecare pentru activitatea intelectuală (activitate de alfabetizare). În cadrul social gândirea și intelectul copilului organizează informația percepută într-o matrice de concepte, imagini, simboluri, scheme, algoritmi, reguli ce fac posibilă înțelegerea realității. Succesele influențează procesele psihologice mai profunde, creează satisfacție, încredere, optimism și siguranță. Antrenează la copil mecanisme și strategii de obținere a rezultatelor bune. Elevii cu nivelul scăzut al comunicării verbale achiziționează greu cunoștințe. Nu știu să-și formuleze gândurile și răspunsurile. Se feresc să dea răspunsuri. Se simt deranjați când sunt întrebați. Evită să se ridice în picioare, să iasă în fața colegilor. Pot să plângă când nu reușesc să dea un răspuns sau dacă învățătorul îi corectează. Pot abandona activitatea în care sunt încadrați. Aceste particularități pot fi observate mai mult la elevii din clasa I, deoarece la ei nu este dezvoltat autocontrolul emoțiilor. În clasa a IV-a acestea nu sunt atât de frecvente și exteriorizate. Nemulțumirile și stările emoționale se manifestă sub formă de furie. Aceste diferențe s-au reflectat și în indicii de la scala *Deștept/prost* ($t=2,308$; $p\leq 0,02$). Conform lui J.Piaget, există o tendință naturală spre solidaritate între elevi. Copiii pot raționa în ceea ce privește dilemele morale din timpul școlarității mici [7].

Scala Bun/rău. La vârsta de 7-8 ani elevii se subordonează și acceptă regulile pentru că așa cer părinții sau învățătoarea. Copiii impun altora respectarea normelor, regulilor, dar față de ei înșiși sunt destul de indulgenți. Odată ce crește, elevul devine autonom din punct de vedere moral. Odată cu experiența socializării el își formează capacitatea de a comunica și își dezvoltă inteligența socială. Deacum la vârsta de 10-11 ani el începe să înțeleagă că o normă, o regulă este produsul înțelegerii dintre oameni și că ea poate fi modificată dacă toți membrii grupului-clasă sunt de accord. Școlarul de vârstă mică exersează împreună cu colegii o experiență a participării la elaborarea normelor grupului, controlând și îndeplinirea lor, totodată autoreglându-se în acord cu ele. În cadrul contextului școlar elevii își continuă formarea identității. „Asimilarea continuă de cunoștințe mereu noi, dar mai ales responsabilitatea față de calitatea asimilării lor, situația de colaborare și competiție, caracterul evident al regulilor aplicate în viața școlară contribuie la modificarea de fond existențială a copilului școlar mic. Școala oferă copilului modele de viață și conduite sociale de a gândi și a acționa. Ea creează sentimente sociale și lărgeste viața interioară, precum și condiția de exprimare a acesteia (mai ales exprimarea verbală și comportamentală). Școala, prin cadrele sale, oferă modele de conduită și pregătește copilul pentru viață și muncă; astfel, prin intermediul procesului instructiv-educativ copilul învață să gândească, să cexprime emoții, să acționeze cunoștințe” [8, p.133]. Toate aceste achiziții fac să deosebească semnificativ elevul de 6-7 ani față de cel de 11-12 ani prin modul de gândire, exprimare, învățare, comunicare, relaționare și rezolvare de probleme. Aceste diferențe privind emoțiile atitudinilor valorilor, convingerilor și opiniilor între elevii din clasa I și elevii din clasa a IV-a se reflectă și în indicii statistici obținuți, *scala Bun/rău* ($t=2,276$; $p\leq 0,02$).

Scala Cu prieteni/fără prieteni. La 7-8 ani gândirea copilului progresează și el devine capabil să socializeze și să se adapteze grupului de semeni. Aici el întâlnește primele modele de conduită socială. El tinde să capete independent un statut în grupul-clasă. Devine receptiv și dispus să constituie relații de colegialitate și prietenie. Observăm cum elevul de vârstă mică acceptă cu entuziasm să se afilieze grupului-clasă. Capacitatea de a se situa pe poziția altuia îl ajută să colaboreze să respecte regulile de lucru în grup și de joc. Aceste particularități reprezintă premisa viitoarelor relații de prietenie. Pe parcursul a patru ani de școală relațiile de colegialitate și prietenie se consolidează. La 10-11 ani elevul are prieteni atât din mediul școlar, cât și din cel social. El alege și își face prieteni pe acei copii care au același tip de gândire, atitudini, valori, preferințe și interese. Aceste prietenii sunt valoroase și veritabile. Unii elevi nu au prieteni, deoarece nu au capacitatea de a comunica și a stabili relații de prietenii durabile. Timiditatea, modul defensiv de a reacționa, cultura familială, particularitățile individuale, stilul educativ al părinților, lipsa de comunicare îi împiedică să stabilească relații de colegialitate și prietenie. Aceste diferențe le observăm și în indicii obținuți la scala *Cu prieteni/fără prieteni* ($t=2,447$; $p\leq 0,02$).

Scala Vesel/ Trist. În clasa I elevii vin de acasă cu potențialul intelectual și cu un fond afectiv constituit în interiorul familiei. Primele modele de reacționare la diverse situații, modul de exprimare a emoțiilor, a mulțumirii/nemulțumirii, starea subiectivă îl ajută pe școlarul de vârstă mică sau îl împiedică. Elevii din clasa I cu nivel Înalt al comunicării verbale sunt vioi, energici, bine dispuși, toleranți, sinceri, fermi, încrezuți, înțe-

legători. Aceste calități și trăsături de caracter le formează nucleul conștiinței de sine și confortul psihologic. Ei resimt experiențele pozitive în mod autentic, au încredere în sine, conștientizează efortul depus pentru obținerea realizărilor și succeselor. Elevii cu un nivel scăzut al comunicării verbale sunt mai neglijenți, dezordonati, timizi, melancolici, impulsivi, mai puțin autonomi, dominanți, agresivi, conformiști, directivi și ostili. Din cauza acestor emoții, atitudini, comportamente, ei se simt triști, inferiori, au dificultăți în a fi empatici și toleranți, se simt singuri și nefericiți, vinovați și pot fi chiar defensivi. Ei trăiesc și resimt tensional dificultățile vieții și eșecurile. Aceste diferențe constatate de noi au fost obținute și la compararea indicilor statistici, scala *Vesel/Trist* ($t=0,889$; $p\leq 0,20$).

În familie copilul este învățat și deprins: să iubească, să compătimească, să uite de orgoliu și să ofere grijă celor apropiați; să păstreze anumite obiceiuri; să înțeleagă și să respecte autoritatea părinților, care servesc drept model de conduită, respectând anumite reguli, manifestând autodisciplină, responsabilitate; să-și formeze o deprindere a spațiului personal și a proprietății private, punând preț pe muncă în calitate de resursă a tuturor bunurilor.

Scala Elev sârguincios/elev leneș. În perioada școlară mică procesul învățării se conștientizează ca atare, la școlar dezvoltându-se gândirea și operațiile gândirii, ajutându-l astfel să achiziționeze cunoștințe, capacități, aptitudini și abilități. Școlarul de vârstă mică, începând din clasa I, însușește gradual, prin perseverență și asiduitate, cunoștințele incluse în programa școlară. El începe să conștientizeze rolul atenției și repetiției pentru a memora informația oferită de învățător, ca mai apoi să o poată utiliza în rezolvarea diferitor activități. În cadrul școlii și al situației de învățare elevul capătă instrumente (tehnici, metode și procedee) pentru a reuși să însușească ceea ce îi predă învățătorul la lecții. Procesul instructiv-educativ exercită influențe pozitive asupra elevului de vârstă mică prin faptul că îi structurează identitatea și îi organizează personalitatea, îl ajută să-și formeze un program de activitate intelectuală, să fie ordonat, disciplinat în viață și în gândire. La finele etapei primare de învățământ, în clasa a IV-a, elevul sârguincios doar prin tenacitate și străduință obține competențele care au fost elaborate și proiectate pentru vârsta școlară mică. Elevul leneș, din cauza volumului mic de cunoștințe, nu reușește să se integreze în etapa imediat următoare de învățământ și să se adapteze contextului social nou. Aceste diferențe pe plan cognitiv, afectiv și comportamental se regăsesc și în indicii statistici de la scala *Elev sârguincios/elev leneș* ($t=3,941$; $p\leq 0,00$).

Concluzii

La vârsta școlară mică, concomitent cu progresul în dezvoltarea psihică, apare tendința spre o nouă poziție socială, mai matură. Apariția acestei tendințe este pregătită de întregul proces de dezvoltare psihică a copilului și apare atunci, când acesta este capabil să se perceapă pe sine ca subiect în cadrul relațiilor umane, subiect care ocupă o poziție a sa în viață. La copii apare conștientizarea, retrăirea Eu-lui propriu ca ființă socială. Nivelul dat de dezvoltare a conștiinței de sine este legat de apariția unei imagini noi, de sine, determinată de noțiunea „poziția interioară”, care caracterizează personalitatea copilului în mod general, determinându-i comportamentul, activitatea și tot sistemul relațiilor sale cu mediul ambiant și cu sine însuși. La vârsta de 7 ani copilul pentru prima dată conștientizează diferența dintre poziția sa obiectivă și poziția interioară. Dacă trecerea la poziția nouă nu are loc în termene respective, la copii apare insatisfacția de sine. Perioada miciei școlariți se caracterizează, din punct de vedere social, prin apariția prietenilor, copiii devenind mai puțin dependenți de părinți și mai interesați de colegi și de prieteni. Prietenia se leagă prin apariția unor interese și activități comune. Copiii își dezvoltă comportamente asemănătoare, preferă același gen de literatură, se exprimă asemănător, au aceleași păreri despre anumite persoane. Ea este văzută din ce în ce mai mult ca o relație reciprocă, în care generozitatea și încrederea sunt elemente importante. Prietenii individuale devin mai obișnuite și mai de durată; sunt bazate aproape în totalitate pe separarea gender. Relațiile dintre băieți sunt mai de lungă durată și mai restrictive, cu niveluri înalte de competiție și agresivitate, în timp ce relațiile dintre fete sunt mai intense și permissive.

Esența autoaprecierii adecvate constă în faptul de a avea încredere în potențialul propriu (capacități și calități) și de a-l aplica pentru a se autorealiza. Autoaprecierea justă îi determină pe elevii de vârstă mică să comunice pozitiv, să fie activi, eficienți, să obțină succese. Este necesar ca copiii să fie educați astfel încât să-și formeze capacități de comunicare, autocunoaștere și autoapreciere și relaționare interpersonală necesare în viață. O autoapreciere pozitivă sporește și contribuie la realizarea cu succes a activităților din familie, de la școală și din societate. Conștiința de sine, imaginea de sine, respectul de sine se formează prin capacitatea de autoapreciere și autocunoaștere. În urma unei autoaprecieri obiective se formează o imagine de sine pozitivă.

Aceasta se formează în baza autorefecției asupra calităților, conduitei personale, asupra relațiilor cu cei din jur. Copiii cu imagine de sine pozitivă manifestă înțelegere și toleranță față de neajunsurile, diferențele de opinie, de interese și de valori ale celor din jur. Este necesar ca copiii de la vârsta școlară mici să-și formeze o imagine de sine corectă și pozitivă. Autoaprecierea și valorificarea potențialului personal este una dintre trebuințele fundamentale umane. Autoaprecierea corectă denotă încredere în sine și în potențialul propriu. Este de o importanță vitală să i se formeze copilului o imagine de sine pozitivă. Copilul cu o autoapreciere medie și înaltă se simte valoros și capabil să reușească în diverse activități, iar legăturile pe care le dezvoltă copilul la vârsta școlară mică cu mediul ambiant constituie fundamentul viitoarelor relații interpersonale.

Referințe:

1. MATTHEWS, G., DEARY, I.J., WHITEMAN, M.C. *Psihologia personalității: trăsături, cauze, consecințe*. Iași: Polirom, 2005. 508 p.
2. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale* (ed. a II-a). București: Editura Universitară, 2005. 711 p.
3. ZLATE, M. *Eul și personalitatea* (ed. a II-a). București: Trei, 1999. 255 p.
4. BRANDEN, N. *Cei șase stâlpi ai respectului de sine*. București: Amsta Publishing, 2008. 352 p.
5. ILUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale: Teme actuale de psihosociologie*. Iași: Polirom, 2004. 256 p.
6. CHELCEA, S. *Personalitate și societate în tranziție: Studii de psihologie socială*. București: Societatea Știință și Tehnică, 1994. 336 p.
7. PIAGET, J., INHELDER, B. *Psihologia copilului* (ed. a II-a). Chișinău: Cartier, 2011. 160 p.
8. ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor: ciclurile vieții*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997. 397 p.

Date despre autori:

Svetlana TOLSTAIA, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: tolstaiasv@gmail.com

Maria ROȘCA, doctorandă, Școala doctorală Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: roscamaria@yandex.ru

Prezentat la 24.10.2018